

De Relatie Tussen Gebruik Social Media en Etnische Identiteitsontwikkeling

Iris in 't Hout

Universiteit Leiden

Iris in 't Hout, s0954888

Begeleider: Dr. M. van Geel

Masterthesis Universiteit Leiden, Faculteit Sociale Wetenschappen

Juli 2013

Abstract

Er is veel onderzoek gedaan naar identiteitsontwikkeling bij adolescenten. Van de rol van social media binnen de identiteitsontwikkeling van jongeren met een islamitische achtergrond is nog weinig bekend, dit terwijl sociaal media een dominante rol inneemt bij de dagelijkse activiteiten van jongeren. In dit onderzoek is bij islamitische jongeren tussen de 16 en 21 jaar nagegaan hoe het gebruik van social media samenhangt met de ontwikkeling van identiteit. Daarbij is de relatie tussen exploratie op social media en internet en het ervaren van discriminatie op social media en internet met betrekking tot identiteitsontwikkeling nagegaan. Aan de jongeren die hebben meegewerkt aan dit onderzoek is gevraagd vragenlijsten in te vullen. Uit deze vragenlijst zijn drie constructen van identificatie herleid, namelijk islamitische identificatie, Nederlandse identificatie en Nederlandse disidentificatie. Om meer inzicht te verkrijgen in de ervaringen omtrent social media hebben met een aantal jongeren diepte-interviews plaatsgevonden. De resultaten geven weer dat jongeren met hun geloof bezig zijn op social media en internet. Daarnaast is er een beperkte mate van discriminatie gevonden op social media en internet. Exploratie op social media blijkt een significante voorspeller voor islamitische identificatie. Ervaren discriminatie blijkt, in tegenstelling tot wat eerder onderzoek suggereert, geen voorspellende waarde te hebben voor Nederlandse disidentificatie. Jongeren lijken discriminatie te attribueren, dat mogelijk duidt op een copingsmechanisme. Internet en social media blijken veilige platformen om meer over de eigen etniciteit en religie te leren, dit draagt bij aan een positieve identiteitsvorming.

De Relatie Tussen Gebruik Social Media en Etnische Identiteitsontwikkeling

Een van de belangrijkste ontwikkelingstaken tijdens de adolescentiefase is het vormen van een coherente en stabiele identiteit (Wissink, Dekovic, Yagmur, Stams, & Haan, 2007). Identiteitsontwikkeling is het proces waardoor individuen een idee verkrijgen van wie ze zijn, wat hun overtuigingen zijn, wat voor soort beroep ze willen beoefenen en hun relaties met hun gemeenschap en cultuur (Lightfoot, M. Cole, & S.R Cole, 2009). In de vroege adolescentie gaan veel jongeren met een dubbele nationaliteit hun etnische identiteit exploreren (Wissink et. Al., 2007). Voor jongeren met een dubbele nationaliteit is etnische identiteit een belangrijk onderdeel bij het ontdekken van de waarden van zowel hun eigen cultuur als de Nederlandse cultuur (Wissink et al., 2007). Etnische identiteit is een deel van de identiteit dat reflecteert op het ras, de cultuur en het geloof van de groep waartoe het individu behoort (Bernstein, Penner, Clarke-Stewart, & Roy, 2008). In Nederland staat de nationale identiteit sinds enige jaren vooraanstaand op de publieke, politieke en wetenschappelijke agenda. Er zijn debatten gevoerd over ‘de’ Nederlandse nationale identiteit’, over wat daarvan de essentiële kenmerken zijn en over de waarde en betekenis van deze identiteit voor de Nederlandse samenleving. De vraag naar wat Nederland is en wie ‘wij’ zijn is actueel door maatschappelijke ontwikkelingen waaruit andere bronnen van identificatie voort vloeien of de nationale identiteit op andere manieren ter discussie stellen” (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2007). Uit gegevens van het CBS blijkt dat circa 5 procent van de Nederlandse bevolking een islamitische achtergrond heeft en de meeste van hen wonen in de Randstad (CBS, 2007). De islam is een van de snelst groeiende religies in de wereld (Janbek, 2011).

Etnische Identiteit

De islamitische cultuur kenmerkt zich door een eigen taal, een eigen visie op de wereld, eigen normen, eigen rituelen en regels (Macionis & Plummer, 2008). Nederland heeft een individualistische zelfbeleving terwijl de islamitische cultuur meer collectivistisch is waarbij het belangrijk is naar het belang van de groep te handelen (Lightfoot, M. Cole & S.R. Cole, 2009). De meerderheid van de islamitische jongeren zijn in Nederland geboren. Echter attitudes en verwachtingen voortvloeiend uit de eigen cultuur zijn niet zomaar te veranderen. (Szirmai, 2005). Opgroeien tussen twee culturen kan leiden tot verwarring over de eigen identiteit en adaptatieproblemen indien jongeren als zij te weinig waardering ervaren voor vaardigheden, kennis en gevoelens inherent aan hun afkomst. Een ontwikkelde etnische identiteit is een beschermende factor (Lightfoot, M. Cole & S.R. Cole, 2009). Het etnische

identiteitsmodel is een geïnspireerd op de ‘Social Identity theorie’ van Tajfel en Turner uit 1986. Het etnische identiteitsmodel wordt frequent gebruikt als framework voor onderzoek binnen dit onderwerp. Het beoogt dat een sterk ontwikkelende etnische identiteit belangrijk is voor een adequate aanpassing binnen de dominante cultuur (Vedder, 2005). Etnische identiteit wordt door aangeduid als het gedeelte van een individu’s zelf-concept dat voortkomt uit de kennis, waarden en emotionele betrokkenheid die passend zijn voor de sociale groep waar een persoon toebehoort. (Phinney, 1990). De vraag rijst hoe identiteitsontwikkeling eruit ziet bij jongeren met multi-etnische achtergrond. Gezien de islamitische groep ruim vertegenwoordigd is gaat hier de meeste interesse naar uit voor dit onderzoek.

Islam en Social Media

Een andere motivatie voor het onderzoeken van deze groep jongeren is de aandacht die de Westerse media aan hen besteedt. Volgens Shadid schiet de media in hun verslaglegging over Islamieten tekort met het gevolg dat een negatief imago wordt bestendigd of zelfs versterkt. Media levert volgens hem direct en indirect een bijdrage aan het verspreiden van negatieve beeldvorming over allochtonen en zouden zelfs een rol spelen bij discriminatie van allochtonen in de samenleving (2005). Binnen de media is er een verschuiving zichtbaar naar het belang van social media. Social media is een opkomend medium wat jongeren veel bezighoudt. Dit is terug te zien binnen de islamitische wereld. In 2011 was een social media revolutie onder jongeren in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Hier was social media samen met traditionele massa media het voornaamste communicatiekanaal (Baraković, 2011). Hebben social media invloed op de manier waarop jongeren de wereld zien en hoe zij zich profileren? Er is al enig onderzoek gedaan naar de opkomst van social media bij adolescenten. Online communicatie heeft een centrale plek ingenomen in het sociale leven van adolescenten (Valkenburg & Peter, 2010). Het bezoeken van social media sites behoort tot de meest voorkomende activiteiten van jeugdigen (Schurgin O’Keeffe & Clarke-Pearson, 2011). Sites waarop sociale interactie mogelijk is worden aangemerkt als social network sites, oftewel social media (Twitter, Myspace, Facebook, YouTube en Hyves). Deze sites worden ingezet door jongeren als middel om aspecten van hun identiteit vorm te geven (Schurgin O’Keeffe & Clarke-Pearson, 2011). Bij jongeren met een islamitische achtergrond die wonen in Nederland is er maar weinig zicht op ontwikkeling en gebruik van social media.

Vormen van Identificatie voor Huidig Onderzoek

De hoofdvraag voor deze thesis is: Hoe hangt het gebruik van social media samen met de

identiteitsexploratie bij jongeren met een islamitische achtergrond? Om de hoofdvraag te beantwoorden wordt er een driedeling gemaakt in vormen van identificatie, namelijk islamitische identificatie, Nederlandse identificatie en tot slot Nederlandse disidentificatie. Deze constructen zijn afgeleid uit onderzoek van Verkuyten en Yildiz (2007). De meeste immigranten of etnische minderheden hebben moeite om de identiteit behorend bij hun subgroep te plaatsen binnen de dominante cultuur (Verkuyten & Yildiz, 2007). Religie is een belangrijk onderdeel van de groeps cultuur; het geeft zingeving van het menselijk bestaan en fungeert als buffer tegen existentiële angst. Mensen met islamitische identificatie volgen richtlijnen zoals omschreven in de koran (Verkuyten & Yildiz, 2007). De religieuze identiteit, in dit geval de islamitische wordt vaak onderbelicht, dit terwijl het een steunpilaar van de identiteit is (Verkuyten & Martinovic, 2012). De tweede term die in het huidige onderzoek gebruikt wordt is Nederlandse disidentificatie, een verhoging van identificatie met de eigen groep en afstand nemen van de dominante groep. Discriminatie speelt hierbij een belangrijke rol. Wanneer er sprake is van discriminatie, zal de persoon zich meer terug trekken richting de etnische minderheidsgroep waartoe hij behoort. (Verkuyten & Yildiz, 2007). De laatste vorm is Nederlandse identificatie houdt in dat een individu zich verbonden voelt met de (dominante) Nederlandse cultuur (Verkuyten & Yildiz, 2007).

Relatie tussen Exploratie en Discriminatie op Identificatie

Wat betreft exploratie van de eigen etnische identiteit en de houding naar de dominante cultuur als gevolg hierop zijn de uitkomsten wisselend. Onderzoekers als Huntington (2004) benoemen dat een sterker begrip van de eigen etnische cultuur, in tegenstelling tot de dominante cultuur, zorgt voor onderlinge conflicten. Terwijl anderen als Parekh (2000) stellen dat het bezig zijn met de eigen etnische identiteit geen afkeer tegen de dominante cultuur hoeft te impliceren, het kan elkaar juist complementeren. Ook een andere studie met etnische minderheidsgroepen geven weer dat het niet negatief hoeft te zijn om een etnische identiteit te ontwikkelen. Het impliceert niet direct een negatieve houding ten opzichte van de dominante cultuur maar kan juist bijdragen aan een positieve houding tegen de dominante cultuur (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Solheim, 2009). Berry, Phinney, Sam en Vedder (2006) geven aan dat voor jongeren gezond is om bezig te zijn met zowel de eigen etnische cultuur als de dominante cultuur. Deze jongeren hebben betere psychosociale en socioculturele aanpassingsvaardigheden dan jongeren die dit niet doen. Deze jongeren hebben een zogeheten 'biculturele' levenswijze. Wanneer jongeren zich gediscrimineerd voelen zullen zij hun betrokkenheid met de dominante cultuur afhouden en meer toetrekken

naar de eigen etnische cultuur (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Ervaren discriminatie door de dominante subgroep legt de overtuiging meer op verbinding met de islamitische identiteit (Verkuyten & Martinovic, 2012). Ook Branscombe, Schmitt en Harvey (1999) onderschreven dat wanneer mensen van een bepaalde etnische achtergrond worden afgewezen door de dominante cultuur, identificatie met de eigen etnische groep stijgt. In dit onderzoek werd gerefereerd aan het 'Rejection identification model'. In het verlengde hiervan onderzochten Jasinskaja-Lahti, Liebkind en Solheim (2009) het construct disidentificatie, gebaseerd op eerder onderzoek van Verkuyten en Yildiz (2007).

Discriminatie op het Internet en Social Media

Er is veel bekend over discriminatie, echter niet over discriminatie online. Cyberpesten is het meest vergelijkbaar met 'online' discriminatie, hier is wel veel onderzoek naar gedaan. Cyberpesten is een veel voorkomend doordringend probleem wat zich pas het laatste decennium voordoet. Cyberpesten is het herhaaldelijk vernederen, dreigen of lastigvallen van een persoon middels technologie (Holladay, 2010). Volgens onderzoek is 19% van de jongeren wel eens lastig gevallen of gepest op internet en 38% kent iemand die dit heeft meegemaakt. Dit kan leiden tot angst, depressie en suïcide (McBride, 2011). De vertaalslag van authentieke 'offline' discriminatie naar 'online' discriminatie lijkt hiermee snel gemaakt. Uit onderzoek van P.S. Strom, R.D. Strom, Wingate, Kraska en Beckert (2012) komt naar voren dat de respondenten uit het onderzoek online pesten erger vinden dan offline pesten. Mogelijk wordt dit zo ervaren omdat er, in tegenstelling tot het traditionele pesten er bij online pesten of discrimineren een groot publiek is die mee kan kijken. Daarnaast kan iedere getuige mee participeren in de pest activiteiten. (Holladay, 2010). Redenen voor het online lastig vallen zijn bijvoorbeeld: het uitgaan van verkering, anders zijn dan anderen of acties van wraak (Strom et al., 2012). Wagenaar (2010) beschrijft racistische activiteiten van extreem- rechte groeperingen. Er is geconstateerd dat andere interactieve mogelijkheden op internet zoals social media worden benut als podium voor extreemrechte formaties. Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar etniciteit gerelateerd online pestgedrag, toch laat recent onderzoek zien dat jongeren hier frequent aan blootgesteld worden (Tynes, Giang, Williams & Thompson, 2008). Over discriminatie op social media jegens islamitische jongeren en de gevolgen voor de identiteitsontwikkeling is nog weinig bekend, de hypothese is dat discriminatie op social media gebeurt. Daarom is voor huidig onderzoek gekozen om dit meer in kaart te brengen ondersteund door kwalitatief onderzoek.

Exploratie middels Internet en Social Media

Volgens Phinney (1990) exploreren jongeren hun eigen (etnische) identiteit middels activiteiten als lezen, praten met anderen, naar etnische museums gaan en actief deelnemen aan culturele evenementen. Door dit exploreren komt er een dieper begrip en waardering voor de eigen etniciteit. Social media is een hedendaags medium wat een individu's persoonlijke identiteitsontwikkeling stimuleert (O'Keeffe & Clarke-Pearson, 2011). Jongeren zijn vooruitstrevend op het gebied van communicatie middels technologie, ze gaan vriendschappen aan op het internet. De adolescentieperiode neemt een ingrijpende rol in bij de ontwikkeling van een individu. (Bernstein, Penner, Clarke-Stewart, & Roy, 2008). De afgelopen jaren is er aanzienlijk groei in de prevalentie van Social media gebruik. Uit Amerikaans onderzoek van 2010 komt naar voren dat 14% van de adolescenten een online blog bijhoudt en 73% van de adolescenten heeft een Social Network site. (Lenhart, Purcell, Smith, & Zickuhr, 2010). Social media neemt steeds meer een dominante rol in als communicatie medium voor jongeren. (McBride, 2011). Jongeren gebruiken deze media om samen te werken, zich creatief te uiten en te ontspannen, informatie te verwerken en te leren. (Lindström & Seybold, 2003, p. 3). Daarnaast biedt social media jongeren de mogelijkheid te experimenteren met sociaal gedrag (McBride, 2011). Gezien het veelvuldige gebruik van social media bij jongeren is het waarschijnlijk dat dit medium ook gebruikt wordt voor exploratie bij islamitische jongeren, echter is hier nog weinig onderzoek naar gedaan. Om die reden is er in het huidige onderzoek voor gekozen om naast kwantitatief, ook op kwalitatieve wijze onderzoek te doen. Het doel van dit beschrijvende onderzoek is inzicht verkrijgen in de relatie tussen gebruik van Social media en ontwikkeling van de etnische identiteit.

Huidig Onderzoek

In dit onderzoek komen zowel kwantitatieve als kwalitatieve vraagstellingen aan bod. De eerste onderzoeksvraag luidt: Hoe ziet het mediagebruik van islamitische jongeren eruit? Op basis van wat O'Keeffe en Clarke-Pearson (2011) eerder hebben gevonden is de verwachting voor het huidig onderzoek is dat jongeren frequent gebruik maken van social media en zij dit vooral voor sociale doeleinden gebruiken. Deze vraag zal op kwalitatieve wijze beantwoord worden. De volgende vragen zullen op kwantitatieve wijze beantwoord worden. De tweede onderzoeksvraag luidt: Zijn de mate van exploratie en ervaren discriminatie een voorspeller voor de ontwikkeling van islamitische identificatie? Op grond van bevindingen van Berry, Phinney, Sam en Vedder (2006) sluit de verwachting voor het huidige onderzoek aan, dat bij hoge mate van ervaren discriminatie jongeren meer islamitische identificatie ontstaat. Wat betreft exploratie is de hypothese op basis van Phinney

en theorie van O’Keeffe en Clarke-Pearson: hoe meer exploratie over de islam op internet, hoe meer gevoel van islamitische identiteit. De derde onderzoeksvraag luidt: Zijn de mate van exploratie en ervaren discriminatie een voorspeller voor Nederlandse identificatie?

Voor de voorspellende waarde van exploratie op Nederlandse identiteit is vooralsnog weinig bekend, op grond van eerder gedaan onderzoek van Jasinskaja-Lahti, Liebkind en Solheim, (2009) wordt voor het huidig onderzoek verondersteld dat online exploreren een voorspeller is voor de Nederlandse identiteit, een ontwikkelde eigen etnische identiteit draagt bij aan een positieve houding tegenover de Nederlandse cultuur. In het geval van weinig ervaren discriminatie zullen jongeren zich makkelijker kunnen identificeren met Nederland.

De laatste onderzoeksvraag luidt: Zijn de mate van Exploratie en ervaren discriminatie een voorspeller Nederlandse disidentiteit? Op grond van Parekh (2000) geldt voor het huidig onderzoek de volgende hypothese: activiteiten op het internet leiden tot meer identificatie met de eigen cultuur maar niet zozeer afkeer van de dominante cultuur. De etnische cultuur kan de jongeren helpen binnen de Nederlandse cultuur, het is niet schadelijk met de eigen cultuur bezig te zijn. Met betrekking tot discriminatie blijkt uit eerder onderzoek dat mensen afkomstig van een etnische minderheid die zich daadwerkelijk gediscrimineerd voelen zetten zich af van de dominante groep, dit is het Rejection identification model. Dit wordt ook verwacht voor de groep respondenten middels het medium Social media. De hypothese is dat hoe meer jongeren zich gediscrimineerd voelen op social media en internet, hoe meer zij zich af zetten tegen hun Nederlandse identiteit en er dus sprake is van disidentificatie

Methode

Participanten

De respondenten van dit onderzoek zijn voornamelijk jongeren in het middelbaar (beroeps-) onderwijs. De dataset voor dit onderzoek is verkregen ($n=69$) bij scholen en moskeeën in Zuid-Holland en Noord-Holland. Het betreft islamitische jongeren tussen de 16 en 21 jaar ($M = 17.72$, $SD = 2.39$) met een islamitische achtergrond woonachtig in de regio’s Zuid-Holland en Noord-Holland. Voor dit onderzoek wordt gezien het beperkte aantal de gehele dataset gebruikt. De respondenten omvatten zowel jongens ($n=30$) als meisjes ($n=39$). Het onderwijs dat zij volgen zijn; vmbo (10,1 %), havo (4,3%), mbo (71%), of anders (7,2%). De leeftijd van de jongeren was op het moment van afname; 14 (2,9%), 16 (20,6%), 17 (25%), 18 (32,4%), 19 (14,7%), 20 (1,5%) en 21 (2,9%).

Meetinstrumenten

Meetinstrumenten kwantitatief. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van een vragenlijst, opgesteld voor overkoepelend onderzoek van de universiteit Leiden. De ‘Jongerenvragenlijst 2012’ verschaft inzicht in de biografische kenmerken van de jongere, de sociaal economische status en een vragen op basis van de theorie van Verkuyten (Verkuyten & Yildiz, 2007). Er staan vragen geformuleerd als: ‘Dat ik moslim ben geeft mij een goed gevoel’, ‘Ik voel me nooit aangesproken als er iets over Nederland of Nederlanders wordt gezegd’ en ‘Dat ik Nederlander ben geeft mij een goed gevoel’. Deze vragen zijn door de respondenten gewaardeerd door middel van een 5-punts Likertschaal. De antwoordcategorieën passend bij de vragen variëren van helemaal oneens (1) tot helemaal eens (5). De drie constructen die op basis van de Theorie van Verkuyten worden gemeten zijn: Nederlandse identiteit, Islamitische identiteit, en de Nederlandse disidentiteit. De Cronbach’s alpha voor Islamitische identiteit is .88. De Cronbach’s alpha voor Nederlandse identiteit is .82. Tot slot is de Cronbach’s alpha voor Nederlandse disidentiteit is .63. Voor het component social media zijn vragen die inzicht verschaffen in het mediagebruik gericht op exploratie en discriminatie voor dit onderzoek geformuleerd. Exploratie is gemeten met één item namelijk ‘Ik bezoek regelmatig (meerdere keren per week) sites of forums die onderwerpen bevatten die met de Islam te maken hebben’. Discriminatie is tevens gemeten met één item namelijk ‘Ik voel me gediscrimineerd op het internet’. Beide vragen zijn gewaardeerd middels een 5-punts Likertschaal. De antwoordcategorieën passend bij de vragen variëren van helemaal oneens (1) tot helemaal eens (5). Daarnaast hebben de respondenten vragen over social media beantwoord. Ze konden hier invullen van welke soorten social media zij gebruik maken (antwoordmogelijkheden: Hyves, Twitter, Facebook, YouTube, Forums, MSN Myspace, Ping, Chat, WhatsApp en het zoeken van informatie), Ook hebben zij aangegeven op welke manieren zij gebruik maken van social media (antwoordmogelijkheden: volgen van nieuwsberichten, volgen van berichten van bijvoorbeeld vrienden, familie of kennissen, volgen van berichten van organisaties, volgen van berichten van bekende personen, zoeken van informatie, aanbieden van informatie, uitwisselen van informatie, ‘ik ben niet actief’ of ander, namelijk...). Tot slot konden zij invullen waarom zij gebruik maken van social media (antwoordmogelijkheden: om contact met mensen/vrienden te hebben, zoeken van informatie, actualiteit/weten wat er speelt, entertainment/ontspanning of anders, namelijk...).

Meetinstrumenten kwalitatief. Voor het kwalitatieve onderdeel van dit onderzoek is gebruik gemaakt van Quasi gestructureerde interviews. Deze interviews zijn dusdanig

opgesteld dat zij inzicht verschaffen in het social media gebruik van jongeren. Daarnaast is er een sectie exploratie waarbij wordt ingegaan op het social media gebruik onder andere gericht op de islam. Voorbeeldvragen van deze sectie zijn: 'Kom je wel eens dingen op social media tegen die gaan over de islam en hoe draagt dit bij voor je gevoel van moslim zijn?' Tot slot wordt er dieper ingegaan op discriminatie op onder andere social media. Jongeren zijn bij deze sectie onder andere gevraagd of zij wel eens geconfronteerd zijn met online discriminatie, wat er gebeurde, wat zij toen voelde, hoe zij reageerde en of zij zich op dat moment meer of minder moslim voelden.

Procedures

De betreffende variabelen zijn gemeten aan de hand van pen-en-papier vragenlijsten, welke zijn afgenomen in de klaslokalen van de school of op straat buiten de moskee. Er werd voorafgaand aan de vragenlijst benoemd dat indien de jongeren bepaalde vragen niet begrepen, zij hier vragen over konden stellen. De personen die de vragenlijsten afnamen hebben voorafgaand afgestemd hoe ze bepaalde termen mondeling zouden verduidelijken. De vragenlijst is anoniem afgenomen en op vrijwillige basis. Het invullen van een vragenlijst nam circa 20 minuten in beslag. Naast de schriftelijke enquêtes zijn er een aantal diepte-interviews afgenomen. Voor de interviews zijn jongeren benaderd die anderhalf uur wilden deelnemen aan een diepte interview. De interviews zijn individueel afgenomen, op deze manier zijn de jongeren verzekerd van hun anonimiteit. De interviews zijn geanonimiseerd.

Resultaten

Data Inspectie

Voordat de daadwerkelijke uitkomsten gepresenteerd worden is er aandacht geschonken aan de uitkomsten van de data inspectie en het (al dan niet) voldaan aan de assumpties. De descriptieve statistieken van de variabelen zijn beschreven in Tabel 1. Voor missende data is gebruik gemaakt van de methode 'listwise deletion'. Extreme waarden, oftewel uitbijters zijn meegenomen. De gestandaardiseerde scheefheid van de predictorvariabelen Exploratie op internet/Social media is $-.55$, de gestandaardiseerde kurtosis is hier $-.85$. De gestandaardiseerde scheefheid van Discriminatie op het internet/Social media is $.22$ met een gestandaardiseerde kurtosis van -1.14 . Bij de response variabele Islamitische identiteit is de gestandaardiseerde scheefheid -2.67 en de gestandaardiseerde kurtosis 7.85 . Bij de response variabele Nederlandse identiteit is de gestandaardiseerde scheefheid $-.03$ en de gestandaardiseerde kurtosis -1.04 . Bij de response

variabele Nederlandse disidentiteit is de gestandaardiseerde scheefheid .60 en de gestandaardiseerde kurtosis .39. Op de variabele islamitische identiteit na zijn alle variabelen normaal verdeeld. Dit laat zien dat de jongeren zich sterk islamitisch voelen

Tabel 1

Verdeling van de variabelen

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	$z_{\text{scheefheid}}$	z_{kurtosis}	Uitbijter	Missing	Kolmogorov-Smirnov
Internet discriminatie	63	2.51	1.40	.74	-1.88	/	6	.20
Internet exploratie	63	3.21	1.42	-1.74	-1.47	/	6	.20
Islamitische identificatie	63	4.74	.62	-8.69	12.8	/	6	.00
Nederlandse identificatie	63	2.34	1.00	-.10	-1.71	/	6	.00
Nederlandse disidentificatie	63	2.33	.83	2.10	.75	1	6	.00

Multipiele regressie kent een assumptie van een steekproefgrootte van minimaal 15 respondenten per predictor ($N=63$), hieraan is voldaan. Het residuenplot vertoont een grote spreiding en voldoet daarmee niet de voorwaarden voor homoscedasticiteit. De correlatie tussen de twee predictoren is $R = -.06$, hiermee is voldaan aan de assumptie voor multicollineariteit. Aangezien niet aan alle assumpties is voldaan dienen de resultaten met voorzichtigheid gehanteerd te worden.

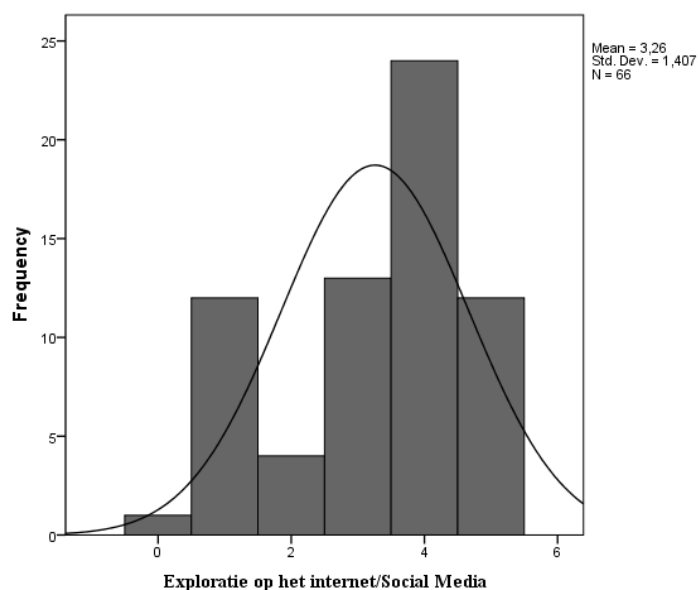
Exploratie op Social Media en Internet

Kwantitatieve weergave media gebruik islamitische jongeren. De resultaten uit de vragenlijst laten zien dat jongeren veelvuldig gebruik maken van social media. Het populairst zijn YouTube ($M = 4.15$, $SD = 1.20$) en Facebook ($M = 3.93$, $SD = 1.61$). Jongeren bezoeken deze sites meerdere malen per week. Het zoeken van informatie op internet ($M = 3.76$, $SD = 1.40$) en het zogeheten ‘pingen’, Whatsappen en chatten ($M = 3.76$, $SD = 1.76$) zijn ook populaire online activiteiten. Van MSNmyspace wordt zelden tot soms gebruik gemaakt ($M = 2.61$, $SD = 1.70$). Twitter ($M = 1.85$, $SD = 1.58$), Hyves ($M = 1.57$, $SD = 1.04$) en forums ($M = 1.91$, $SD = 1.40$) worden het minst gebruikt, namelijk nooit tot zelden. De jongeren zijn op verschillende manieren actief op social media, de voornaamste activiteit is het volgen van berichten van bijvoorbeeld vrienden, familie of kennissen en het volgen van nieuwsberichten (68%). Ook binnen social media is het zoeken van informatie (51%), het volgen van berichten van bekende personen (28%) en het uitwisselen van informatie (23%) een veelvoorkomende activiteit. Het volgen van berichten van organisaties (13%) en het aanbieden van informatie (7%) komt minder vaak voor. Het is opvallend dat er slechts een

klein gedeelte van de jongeren niet actief is op social media (6%). De belangrijkste reden dat jongeren gebruik maken van social media is voor de meeste jongeren contact onderhouden met anderen (75%). Daarnaast heeft het ook entertainment en ontspanning als doeleinde (46%). Ook het zoeken van informatie (41%) en op de hoogte zijn van actualiteiten is een veel voorkomende reden (42%).

Uit de verdeling van Figuur 1 blijkt dat het merendeel van de jongeren ($M = 3.26$, $SD = 1.41$) regelmatig sites te bezoeken die gerelateerd zijn aan de islam.

Kwalitatieve weergave media gebruik islamitische jongeren. De respondenten die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek zijn ook actief op social media en internet met betrekking tot het onderwerp Islam. Een meisje vertelt dat zij veel leert over de Islam door internet en voornamelijk YouTube. Ze bekijkt hier lezingen van Islamitische geleerden en hier kunnen mensen op (elkaar) reageren (red.). Ze meent dat hoewel het internet ook negatieve dingen met zich meebrengt, zonder deze kanalen alleen maar Westerse propaganda beschikbaar is. Een jongen vertelt dat hij een aantal Facebook pagina's gerelateerd aan de islam heeft 'geliked'. Op Facebook bestaat de mogelijkheid aan te geven dat men een pagina 'leuk te vindt'. Wanneer een Facebook gebruiker dit doet krijgt diegene automatisch berichten op zijn tijdlijn van deze pagina. De jongen vertelt tijdens het interview wat hij met deze actie direct meer informatie over de islam tot zich krijgt omdat de pushberichten op zijn tijdlijn verschijnen en hij ook geprikkeld raakt om meer te weten te komen. Een ander meisje vertelt dat ze veel kettingberichten ontvangt via ping of Whatsapp, zij ervaart dit als storend omdat in haar beleving de naam van 'Allah' niet zomaar gebruikt mag worden.

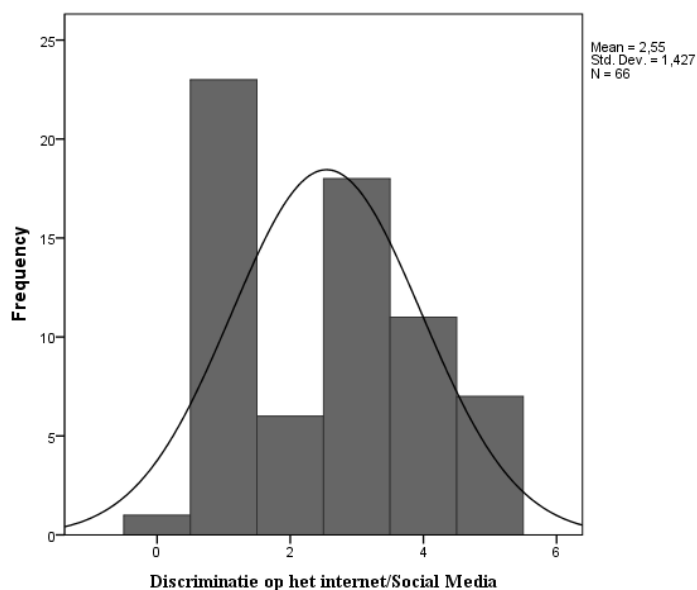

Figuur 1. Histogram exploratie op het internet en Social media

Discriminatie op Social Media en Internet

Kwantitatieve weergave media gebruik islamitische jongeren. Figuur 2 geeft weer dat de jongeren neutraal tot een beperkt gevoel van discriminatie ervaren ($M = 2.47$, $SD = 1.38$). Er zijn jongeren die zich op internet en social media gediscrimineerd voelen, maar er zijn ook jongeren dit nauwelijks ervaren. Aangezien uit eerder onderzoek nog maar weinig bekend is, zal hier in de volgende paragraaf dieper ingegaan worden op discriminatie middels geparafraseerde stukken uit de diepte interviews.

Kwalitatieve weergave media gebruik islamitische jongeren. In de diepte-interviews komt naar voren dat elke jongere is geconfronteerd met een mate van discriminatie. Een meisje geeft aan dat ze vroeger op MSN in chats werd uitgescholden omdat ze Marokkaanse is. Een jongen vertelt hoe hij confronterende filmpjes op YouTube ziet over Palestina en hoe mensen op YouTube met elkaar negatieve discussies voeren. De zelfde jongen ondervond ook 'offline' discriminatie, zijn vrienden maken wel eens denigrerende grappen over Marokkanen. Hij lacht dan met hen mee maar wanneer hij s 'avonds terugkijkt op de dag heeft hij er een raar gevoel van. Een ander meisje reageert: 'Zoveel dingen op YouTube zijn discriminerend, het is echter nooit van hoog niveau. Ik kom van alles tegen, schelden bijvoorbeeld. Mensen zijn onwetend, alleen al een programma maken over de Islam zonder echt te weten waar het over gaat, dat is al discriminatie. Ik reageer nooit op discriminatie, in het echte leven kan je wel iets zeggen maar online heeft het geen nut. Ik heb er zelf geen last van, het voelt alsof deze persoon zelf problemen gaat krijgen later in het leven. Hij of zij valt mij niet aan, moslims niet, maar zichzelf aan. Hij of zij is degene die problemen krijgt omdat hij zo onbeschoft is'.

Figuur 2. Histogram discriminatie op het internet en Social media

Voorspellende Waarden van Exploratie en Discriminatie op Internet en Social Media op de Drie Vormen van Identificatie

Islamitische identificatie. Om na te gaan in hoeverre de mate van Islamitische identiteit voorspeld kan worden vanuit Exploratie en Discriminatie op internet en social media is er gebruik gemaakt van multiële regressie. De regressiecoëfficiënten zijn beiden positief, hetgeen betekent dat er een toename van zowel 'Exploratie' als 'Discriminatie' kan plaatsvinden. Het gaat om een toename van respectievelijk .055 en .003 op 'de mate van Islamitische identiteit', met constanthouding van de andere predictor. Om na te gaan of alle regressiecoëfficiënten gelijk zijn aan nul, is er gekeken naar de ANOVA-tabel van de regressie ($R^2 = .07$, $F(2,61) = 2.12$, $p > 0.05$). Dit niet-significante effect maakt de regressiecoëfficiënten gelijk aan nul. Na de berekening blijkt gebruik van de Discriminatie op het internet geen significante voorspeller op de mate van islamitische identificatie. Exploratie op het internet bleek wel een significantie voorspeller op de mate van islamitische identificatie. ($\beta = .114$ $t(17.8) = 0.044$, $p = <.05$). Tabel 2 is een weergave van de gevonden waarden.

Tabel 2

Regressieanalyse tabel: Afhankelijke variabele: islamitische identificatie. ($N=62$)

	B	SE	β	t	p	VIF	Tolerance	Zero-order	Part	Partial
<i>Compleet model</i>										
(Constante)	4.35	.24		17.83	.00					
Exploratie op internet	.11	.06	.26	2.06	0.04	1.00	1.00	.26	.26	.26
Discriminatie op internet	.00	.057	.01	.05	0.96	1.00	1.00	-.01	-.05	.01

Nederlandse identificatie. Om na te gaan in hoeverre de mate van Nederlandse identiteit voorspeld kan worden vanuit Exploratie en Discriminatie op internet en Social media is er gebruik gemaakt van multiële regressie. Alleen regressiecoëfficiënt van discriminatie is positief en bij exploratie negatief, hetgeen betekent dat er alleen bij discriminatie een toename kan plaatsvinden. Het gaat om een toename van 0,006 bij exploratie en afname van -0,033 bij discriminatie op ‘de mate van Nederlandse disidentiteit’, met constantheiding van de andere predictor. Om na te gaan of alle regressiecoëfficiënten gelijk zijn aan nul, is er gekeken naar de ANOVA-tabel van de regressie $R^2 = .002$, $F(2,61) = 0.66$, $p > 0.05$). Dit niet-significante effect maken de regressiecoëfficiënten gelijk aan nul. Na de berekening blijkt gebruik van de Discriminatie op het internet een significante voorspeller op de mate van Nederlandse identificatie ($\beta = -.046$, $t(62) = -0,351$, $p = <.05$). Exploratie op het internet bleek geen significantie voorspeller op de mate van Nederlandse disidentificatie. Tabel 3 is een weergave van de gevonden waarden.

Tabel 3

Regressieanalyse tabel: Afhankelijke variabele: Nederlandse Identificatie. ($N=62$)

	B	SE	β	t	p	VIF	Tolerance	Zero-order	Part	Partial
<i>Compleet model</i>										
(Constante)	3.37	.40		8.43	0.00					
Exploratie op internet	.01	.09	.01	.73	.95	1.00	1.00	.01	.01	.01
Discriminatie op internet	-.03	.09	-.05	-.35	.73	1.00	1.00	-.05	-.05	-.05

Nederlandse disidentificatie. Om na te gaan in hoeverre de mate van Nederlandse disidentiteit voorspeld kan worden vanuit Exploratie en Discriminatie op internet en Social media is er gebruik gemaakt van multiële regressie. De regressiecoëfficiënten zijn beiden positief, hetgeen betekent dat er een toename van zowel ‘Exploratie’ als ‘Discriminatie’ kan plaatsvinden. Het gaat om een toename van respectievelijk .084 en .025 op ‘de mate van Nederlandse disidentiteit’, met constantheiding van de andere predictor. Om na te gaan of alle regressiecoëfficiënten gelijk zijn aan nul, is er gekeken naar de ANOVA-tabel van de

regressie $R^2 = .02$, $F(2,61) = 0.68$, $p > 0.05$) Dit niet significante effect maken de regressiecoëfficiënten gelijk aan nul. Na de berekening blijkt gebruik van de Discriminatie op het internet geen significante voorspeller op de mate van Nederlandse Disidentificatie. Exploratie op het internet bleek eveneens geen significantie voorspeller op de mate van Nederlandse disidentificatie. ($\beta = 0.084$ $t(62) = 1.136$, $p = >.05$). Tabel 4 is een weergave van de gevonden waarden.

Tabel 4

Regressieanalysetabel: Afhankelijke variabele: Nederlandse disidentificatie. ($N=62$)

	<i>B</i>	SE	β	t	p	VIF	Tolerance	Zero-order	Part	Partial
<i>Compleet model</i>										
(Constante)	2.03	0.33		6.21	0.00					
Exploratie op internet	0.08	0.07	0.15	1.14	0.26	1.00	1.00	0.14	0.14	0.14
Discriminatie op internet	0.03	0.08	0.04	0.33	0.75	1.00	1.00	0.03	0.04	0.04

Discussie

In dit onderzoek is nagegaan hoe social media gebruik samenhangt met de identiteitsexploratie bij jongeren met een islamitische achtergrond. Aan de hand van verschillende onderzoeksvragen is getracht een helder beeld te scheppen van identificatie met exploratie en ervaren discriminatie op social media en internet als voorspellers.

Activiteiten van Islamitische Jongeren op Social Media en Internet

In de eerste plaats is gekeken hoe het gebruik van social media er bij de jongeren uitziet. De meeste jongeren zijn actief op social media, slechts een enkeling maakt er geen gebruik van. De social media platformen die jongeren het meest gebruiken zijn: YouTube, Facebook, zoeken van informatie, en het chatten (via ping, Whatsapp of internetsites). De jongeren zijn op verschillende manieren actief op social media, de voornaamste manier is het volgen van berichten van bijvoorbeeld vrienden, familie of kennissen, het volgen van nieuwsberichten en het zoeken van informatie. Jongeren gebruiken social media vooral om contact onderhouden met anderen, als vorm van ontspanning of om op de hoogte te blijven van actualiteiten. Jongeren exploreren op internet, ze bezoeken sites gerelateerd aan de islam. Daarnaast is er een beperkt gevoel van discriminatie op internet. Om een dieper begrip te krijgen van wat deze jongeren op social media doen en wat de relatie van hun geloof in dit alles is, hebben er een aantal diepte-interviews plaatsgevonden. Duidelijk wordt dat jongeren de islam binnen social media en internet geïmplementeerd hebben. Zo wordt het gebruikt

voor praktische zaken, zoals weten wat een moslim wel of niet mag tijdens de ramadan. Jongeren worden met de islam geconfronteerd bijvoorbeeld op Facebook wanneer zij een islamitische pagina ‘liken’ en vervolgens automatisch berichten over deze pagina ontvangen of via Whatsapp met kettingberichten. Ook staan er talloze islamitische lezingen op Youtube waar jongeren zelf actief onderwerpen kunnen volgen die voor hen relevant zijn.

Voorspellende Waarde van Online Exploratie en Online Discriminatie op Identificatie

Wat betreft de etnische identiteit zijn exploratie en discriminatie op internet en Social media onderzocht op voorspellende waarde voor islamitische identificatie. Voor exploratie was de verwachting hoe meer jongeren onderzoek doen en actief zijn met betrekking tot islamgerelateerde onderwerpen hoe meer er sprake is van islamitische identificatie (Phinney 1990). Dit effect is gevonden in het huidige onderzoek. Jongeren uit dit onderzoek voelen zich sterk moslim. Voor discriminatie als voorspellende waarde op islamitische identificatie is echter geen verschil gevonden.

Vervolgens zijn eveneens exploratie en discriminatie op internet en Social media onderzocht op voorspellende waarde voor Nederlandse identificatie. De verwachting was dat hoe meer jongeren online exploreren hoe meer er sprake is van identificatie met Nederland (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Solheim, 2009), hier kwam na de analyse echter geen significant verband uit voort. Voor discriminatie was de verwachting dat in het geval van weinig ervaren discriminatie jongeren zich eenvoudig kunnen plaatsen binnen de Nederlandse identiteit. Daarnaast was de verwachting dat wanneer jongeren zich gediscrimineerd voelen zij zich minder Nederlands voelen, aansluitend bij het ‘Rejection identification model’ (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Er zijn voor de predictor discriminatie op Nederlandse identificatie geen significante resultaten gevonden. Opvallend is dat de veel getoetste Rejection identification hypothese niet bevestigd is in dit onderzoek. Het is onduidelijk waarom in dit onderzoek de ervaren discriminatie weinig invloed heeft op identificatie. Wellicht ligt het aan het medium internet wat maakt dat een uitspraak richting moslims minder als persoonlijke aanval wordt ervaren, dit komt naar voren in de interviews met de jongeren. Dit is in tegenstrijd met wat Tynes et. al. (2008) hebben gevonden, namelijk dat online discriminatie dezelfde gevolgen heeft op het mentale welbevinden van jongeren. Tot slot zijn exploratie en discriminatie op internet en Social media onderzocht op voorspellende waarde voor Nederlandse disidentificatie. De verwachting was dat exploratie binnen de islam op internet en social media geen bijdrage levert aan afkeer voor Nederland, of je ‘minder Nederlands voelen’. Deze verwachting is uitgekomen na het uitvoeren van de

analyses. Voor discriminatie was de verwachting dat er wel een verschil gevonden zou worden, namelijk hoe meer gevoel van discriminatie, hoe grotere mate van Nederlandse disidentificatie. Echter is ook hier geen significant verschil uitgekomen. Dit betekent dat wanneer er sprake is van discriminatie dit niet direct zorgt voor afkeer tegen de dominante cultuur, Nederlandse disidentiteit. Bij alle drie de vormen van identificatie bleek discriminatie in het huidige onderzoek geen significante voorspeller. Op basis van eerdere literatuur is het verassend te noemen dat deze groep jongeren zich beperkt gediscrimineerd voelt en dit geen effect heeft op identificatie. In één van de diepte interviews zegt een meisje over discriminatie: “Ik heb er geen last van als iemand mij discrimineert. Hij of zij valt mij niet aan, moslims niet aan maar zichzelf aan en is degene die problemen krijgt later in het leven omdat hij/zij zo onbeschoft is.” Soortgelijke geluiden komen van de andere jongeren tijdens de interviews, dat zou kunnen impliceren dat deze manier van denken een copingstrategie is en dat ervaren discriminatie gemodereerd wordt door een copingstrategie. De manier van attribueren is een copingmechanisme. Eerder onderzoek geeft aan dat mensen die gediscrimineerd worden attributievormen hanteren om het zelfvertrouwen niet te schaden. Het heeft dus een zelf beschermende functie om attributies ten aanzien van discriminatie te maken (Ruggiero & Taylor, 1995). Dit zou een interessante hypothese kunnen zijn voor vervolgonderzoek.

Beperkingen

Een belangrijke kanttekening en mogelijke beperking is de wetenschap dat identiteit geen statisch begrip is. De vorming van de etnische identiteit is een proces wat kan veranderen (Phinney, 1990). Hoe adolescenten momenteel denken over hun positie in de Nederlandse samenleving kan dus over een aantal jaar anders zijn. Een beperking van dit onderzoek is dat het uitgevoerd is met een beperkt aantal respondenten, daarnaast is deze groep niet gestratificeerd. Dit heeft gevolgen voor de generaliseerbaarheid van deze resultaten. Een andere beperking is dat de constructen exploratie en ervaren discriminatie met ieder één item zijn gemeten, wat niet ten gunste is ten aanzien van de validiteit van het construct. In het huidige onderzoek is ook geen aandacht geweest naar het welzijn van de jongeren en de gevolgen hiervan, verder onderzoek hiernaar is gewenst. In vervolgonderzoek zou een onderscheid tussen online en offline discriminatie met een soortgelijke respondentengroep na kunnen gegaan.

Implicaties

Voor dit onderzoek was het een uitdaging om adequate informatie te vinden gezien de

actualiteit van dit onderwerp. Om deze reden is het kwalitatieve gedeelte een meerwaarde, het geeft ons meer inzicht in wat de jongeren doen op social media en hoe zij discriminatie ervaren. Gevoel van afkeer voor de dominante cultuur en radicalisme gaan samen en met disidentificatie, disidentificatie is een criterium voor radicaliteit. In de monitor racisme en extremisme van Rodrigues en van Donselaar (2010) wordt social media aangeduid als een platform voor radicaliseren. Uit dit onderzoek blijkt dat het exploreren en ervaren discriminatie niet zorgt voor disidentificatie, er lijkt momenteel geen preventie of een vorm van controle vanuit overheidsorganen nodig. Internet en social media blijken veilige platformen om meer over de eigen etniciteit en religie te leren, dit draagt bij aan een positieve identiteitsvorming. Wat betreft ervaren discriminatie komt uit de interviews naar voren dat jongeren attributievormen gebruiken als copingsmechanisme van discriminatie, dit is in dit onderzoek echter niet op grote schaal onderzocht maar geeft wel aanknopingspunten voor vervolgonderzoek. Voor onderwijs en jeugdzorg ligt de taak om meer te investeren in de culturele achtergrond van jongeren en hen de ruimte te geven zich te ontplooien zoals zij wensen. Een geestelijk verzorger binnen instellingen is op veel plekken nog niet aanwezig maar kan fungeren als belangrijk middel om de jongeren meer te laten leren over hun eigen cultuur en vragen die dit met zich meebrengt te beantwoorden. Daarnaast is online begeleiding van een Imam ook in opkomst, voor jongeren kan dit een toegankelijke plek zijn die aansluit bij hun belevingswereld.

Referenties

- Baraković, V. (2011). Facebook Revolutions: The Case of Bosnia and Herzegovina. *Acta Universitatis Sapientiae, Social Analysis, 1*, 194–205
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*, 135–149.
- Bernstein, D.A., Penner, L.A., Clarke-Stewart, A., & Roy, E.J. (2008). *Psychology*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation. *International Association for Applied Psychology, 55*, 303 – 332
- CBS. (2007). *Ruim 850 duizend islamieten in Nederland*. Verkregen op 11 april, 2012, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-2278-wm.htm>
- Huntington, S. (2004). *Who are we? The challenges to American national identity*. New York, NY: Simon & Schuster Incorporated.
- Holladay, J. (2010). Cyberbullying: The stakes have never been higher for students—or schools. *Teaching Tolerance, 38*, 42-45
- Janbek, D. (2011). Terrorism in the Age of the Internet: The case of Muslim Arab Foreign Terrorist Organizations. *Journal of Religious & Theological Information*. Verkregen op 8 februari, 2012, van <http://www.tandfonline.com.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/doi/pdf/10.1080/10477845.2011.561717>

- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. en Solheim, E. (2009). To identify or not to identify? national disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *The international of applied psychology*, 58(1), 105–128
- Lightfoot, C., Cole, M. & Cole, S.R. (2009). *The development of children*. New York, NY: Worth publishers.
- Lenhart, A., Purcell, K., Smith, A., & Zickuhr. (2010). *Social media & mobile internet use among teens and young adults*. Verkregen van de website van het PewResearchCenter:
http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2010/PIP_Social_Media_and_Young_Adults_Report_Final_with_toplevels.pdf
- Macionis, J.J. & Plummer, K. (2008). *Sociology: a global introduction*. Harlow, Verenigd Koninkrijk: Pearson Education Limited.
- McBride, D.L. (2011). Risks and benefits of social media for children and adolescents. *Journal of Pediatric Nursing*, 26, 498–499
- O’Keeffe, G.S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 12(4), 800-803
- Parekh, B. (2000). *Rethinking Multiculturalism: cultural diversity and political theory*. Hampshire, Verenigd Koninkrijk: Palgrave Macmillan.
- Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499-514
- Szirmai, A. (2005). *The dynamics of socio-economic development: an introduction*. Cambridge, Verenigd Koninkrijk: Cambridge University Press.
- Ruggiero, K. M., & Taylor, D. M. (1995). Coping with discrimination: How disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 68(5), 826-838.

- Shahid, W.A. (2000). Voorlichting in een multiculturele Samenleving. In B. Gent van & J. Katus (Eds.), *Voorlichting in een risicovolle informatiemaatschappij. Theorieën, werkwijzen en perspectieven*, 145-162. Alphen aan den Rijn, Nederland: Samsom
- Shahid, W.A. (2005) Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33(4), 330-346
- Sheer, V.C. (2011). Teenagers' use of MSN features, discussion topics, and online friendship development: The impact of media richness and communication control. *Communication Quarterly*, 59(1), 82–103
- Strom, P.S., Strom, R.D., Wingate, J.J., Kraska, M.F., & Beckert, T.E. (2012) Cyberbullying : Assessment of student experience for continuous improvement planning. *NASSP Bulletin*, 96(2) 137–153
- Tynes, B.M., Giang, M.T., Williams, D.R., & Thompson, G.N. (2008). online racial discrimination and psychological adjustment among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 43, 565–569
- Valkenburg, P.M. & Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of Adolescent Health*, 48, 121–127
- Vedder, P. (2005). Language, ethnic identity, and the adaptation of immigrant youth in the Netherlands. *Journal of Adolescent Research*, 20, 396-416
- Verkuyten, M. & Martinovic, B. (2012). Social identity complexity and immigrants' attitude toward the host nation : The intersection of ethnic and religious group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38, 1165– 1177
- Verkuyten, M. & Yildiz, A.A. (2007). National (dis)identification and ethnic and religious

identity: A study among Turkish-Dutch muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 1448–1462

Wagenaar, W. (2010) Extreemrechtse formaties. In Rodrigues, P.R.& Donselaar, J. van. (Eds.), *Monitor Racisme & Extremisme*. Amsterdam, Nederland: Pallas Publication

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2007). *Identificatie met Nederland*.

Verkregen van http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-Rapporten/Identificatie_met_Nederland.pdf

Wisink, I.B., Dekovic, M., Yagmur, Ş., Stams, G.J., & Haan, M. de. (2007). Ethnic identity, externalizing problem behaviour and the mediating role of self-esteem among Dutch, Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch adolescents. *Journal of Adolescence*, 31, 223-240